

Politisk kronik

1. halvår 2004

Af Lars Bille, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet

Regeringen var ikke kommet så godt ud af 2003. Vælgernes tilslutning var begyndt at sive, ledigheden voksede, det havde knebet med at bevare initiativet og sætte dagsordenen, og troværdigheden havde lidt et knæk i forbindelse med tilbagetrækningen af forslagene til ændringer i dagpengesystemet. I løbet af de første par måneder af 2004 lykkedes det ikke rigtig for regeringen at få vendt den udvikling, så den igen kunne få initiativet og sat den dagsorden, den ønskede.

Det var således ikke det politiske indhold i statsminister Anders Fogh Rasmussens nytårstale – som oppositionen på begge sider af regeringen karakteriserede som harmløs, kedelig og blottet for nye initiativer – der påkaldte sig mediernes opmærksomhed. Det gjorde derimod det forhold, at det ved en teknisk fejl i Statsministeriet kom frem, at talen var skrevet i et datadokument, der oprindeligt stammede fra Christopher Arzrouni. Han var juridisk chef i Dansk Industri og kendt i offentligheden som et fremtrædende medlem af den markant liberale forening Libertas. Han oplyste, at han havde sendt nogle »liberale strøtanker« til statsministeren.

Dennes pressechef Michael Christiansen udtalte, at han ikke vidste om Christopher Arzrouni havde medvirket på den ene eller den anden måde til talen. Her mente opposi-

tionen at kunne dokumentere, at han talte usandt. Den forlangte derfor, at statsministeren som et minimum gav ham en næse, ja Socialdemokraternes gruppeformand Pia Gjellerup mente endog, at han skulle fyres. Det politisk relevante i sagen var det søgelys, der endnu en gang under denne regering blev kastet på spindoktorernes indflydelse i dansk politik og deres pligt til – på linie med andre embedsmænd – at tale sandt.

Statsminister Anders Fogh Rasmussen udtalte til Søndagsavisen den 11. januar, at bøsser og lesbiske burde kunne vies i folkekirken. Det vakte opmærksomhed og i nogle kirkekredse undren. Han havde pointeret, at han udtalte sig som privatperson, men det var selvfølgelig en umulig skelnen at opretholde. Det gav heller ikke god presse, at Ekstrabladet den 21. januar kunne offentliggøre nogle fraklip fra TV-dokumentarfilmen »Fogh bag facaden«, der fulgte de afsluttende forhandlinger i København i december 2002 om de øst- og central-europæiske landes optagelse i EU. Da filmen blev vist på DR i foråret 2003 (se Økonomi og Politik 76. Årg. Nr. 4 side 75) havde det skabt store problemer i forholdet mellem de to regeringspartier og mellem Statsministeriet og Udenrigsministeriet. Nu blev det gamle sår åbnet. Fraklippene viste nemlig endnu en gang, hvorledes statsminister Anders Fogh Rasmussen, men også daværende Europami-

nister Bertel Haarder, var kommet med ydmygende bemærkninger om udenrigsminister Per Stig Møller under topmødet.

Det vakte heller ikke glæde i hverken erhvervslivet eller i regeringens egne rækker, da statsministeren på et pressemøde den 17. februar gik skarpt i rette med skattemoralen hos nogle virksomheder, blandt andet Jyske Bank og TDC, da han udtalte, at det bestemt ikke var kønt at se på, når nogle prøvede at udnytte de eksisterende skatteregler ikke bare til det yderste, men til det aller-aller yderste. Oppositionen fandt, at regeringen lå som den havde ret ved ikke i tide at have ændret skattelovene og dermed lukket de huller, der måtte være. Udtalelsen kunne måske nok appellere til den lønmodtagende jævne skatteborger, men retningen i meningsmålingerne forblev ugunstig for regeringen.

Der var ikke i den forstand tale om »belastende sager«, men nok om, hvad der i jargonen kaldes, »dårlige sager«, som ikke gav regeringen nogen fremdrift. Det blev der forsøgt rettet op på i forbindelse med et regeringsseminar på Havreholm. Et af resultaterne af seminaret var – ud over et traditionelt angreb på Socialdemokraternes oppositionspolitik – lanceringen af en forskningsfond. Kapitalen i fonden skulle over de næste otte år opbygges gennem tilførsel af 2 milliarder kroner årligt fra de merindtægter den forhøjelse af skatten på nordsøolien som regeringen, Dansk Folkeparti, Det Radikale Venstre og Kristendemokraterne havde aftalt i november 2003 med A.P.Møller. Afkastet af kapitalen skulle anvendes til forskning i nano-, bio-, informations- og kommunikationsteknologi.

Problemet for regeringen var imidlertid, at hverken Dansk Folkeparti eller Det Radikale Venstre var informeret om initiativet. De stillede sig umiddelbart uforstående, fordi det i forliget om nordsøolien var aftalt, at merprovenuet skulle anvendes til afdrag på den of-

fentlige gæld. Især Dansk Folkepartis gruppeformand Kristian Thulesen Dahl udtalte bekymring for at en mindre gældsafvikling kunne øge presset på velfærdsydelserne til de ældre såsom for eksempel efterlønnen. De radikale erklærede, at deres velvilje afhang af om anvendelsen af fondens midler blev bredt ud til flere områder, end de få regeringen havde udpeget.

Regeringens svar var, at blev det ikke nordsøpengene, der indgik i fonden, ville midlerne blive skaffet via salg af statslige aktiviteter som Post Danmark, Københavns Lufthavn eller DONG. Under alle omstændigheder havde regeringen ved at fremsætte dette forslag forpligtet sig til at yde et markant løft til den mere erhvervsorienterede teknologiske forskning og politisk havde den taget noget af pusten ud af Socialdemokraternes agitation mod regeringen for ikke at gøre nok for at fremtidssikre Danmark gennem en øget satsning på uddannelse og forskning.

Et endnu mere afgørende skridt i retning af at genvinde initiativet og sikre fremdrift blev taget, da regeringen den 16. marts fremsatte »Forårspakken«. Siden slutningen af 2003 og senest i statsministerens nytårstale havde regeringen varslet – og håbet på – at et økonomisk opsving var på vej, som kunne bringe arbejdsløsheden afgørende ned. Regeringen var imidlertid nu kommet til den opfattelse, at opsvinget kom for langsomt og for svagt. Derfor skulle dansk økonomi have et kraftigt skub i form af en markant finanspolitisk lempelse.

Hovedindholdet i pakken var, at de skattelettelser på arbejdsindkomster der var aftalt i forbindelse med skatteforliget i 2003 (se Økonomi og Politik 76. Årg. 2003 nr. 4 side 73ff.) og som ville være fuldt gennemført i 2007 nu blev fremrykket og trådte i kraft med virkning allerede i 2004. Derfor ville alle skatteborgere modtage en nyt skattekort. Desuden blev den Særlige Pensionsopspa-

ring på en procent af bruttoindkomsten, som var blevet indført i 1998 for at bremse op på samfundsøkonomien, suspenderet i to år. Herudover blev en række offentlige investeringer i boliger, veje og jernbaner rykket frem og målrettede projekter inden for aktivering, uddannelse og efteruddannelse igangsat. Ifølge finansministeriets beregninger ville indgrebet betyde, at 12.000 flere ville komme i beskæftigelse, og at økonomien stimuleredes med 11 milliarder kroner i 2004 og 9 milliarder kroner i 2005.

Hovedlinjerne i udspillet var på forhånd forhandlet på plads med Dansk Folkeparti. Pia Kjærsgaard erklærede, at partiet i månedsvis »havde rykket regeringen i ørerne« for at nedbringe ledigheden, da det var hendes opfattelse, at en regering, der ikke tog arbejdsløsheden og borgerne alvorligt, risikerede et dårligt valg. Ud over det beskæftigelsesfremmende element i udspillet fik Dansk Folkeparti endvidere ret til nu i 2004 at bruge den sidste halvdel (den første halvdel var gået til ældrechecken) af den pulje på omkring en milliard kroner til social- og sundhedsformål, partiet havde sikret sig i forhandlingerne om skatteforliget i 2003.

Det er elementær lærdom i moderne politisk kommunikation at time fremsættelsen af egne udspil således, at det gavner ens egen sag mest muligt og samtidig skader modparten optimalt. Det var derfor næppe en tilfældighed, at regeringen præsenterede »Forårspakken« præcis den 16. marts. Det var nemlig den dag, Socialdemokraterne havde planlagt at iværksætte en kampagne, hvor de ville slå på, at de bekymrede sig mere om beskæftigelsen end regeringen gjorde. Nu kunne Socialdemokraterne så præsentere kampagnen blot tre timer efter regeringens pressemøde med bevidstheden om, at det var regeringen, der havde sat dagsordenen og erobret initiativet.

Mogens Lykketoft havde selvfølgelig ikke meget tilovers for regeringens udspil, som

han karakteriserede som en meget dyr hovsa løsning. Socialdemokraternes egen plan indeholdt blandt andet investeringer i folkeskolen for 600 millioner kroner, to milliarder kroner til forskning og efteruddannelse samt en jobplan, der skulle skaffe 15.000 nye arbejdspladser ved at fremrykke offentlige investeringer. Endelig skulle skatten på arbejde sættes ned.

Mediernes lancering af regeringsudspillet var, at nu var der lagt op til forbrugsfest. Det bekymrede dele af den nationaløkonomiske sagkundskab. Således stillede flere chefanalytikere fra bankerne og den økonomiske overvismand sig skeptiske over for, om tidspunktet var det rette til en finanspolitisk lempelse. De havde hellere set, at politikerne havde ventet indtil omfanget af det opsving, der efter deres vurdering var i gang, var kendt. Det var ikke primært nye økonomiske tal, der havde nødvendiggjort udspillet, men snarere hensynet til meningsmålinger og ønsket om at generobre den politiske scene, lød fleres vurdering.

De økonomiske vismænd gentog i maj deres kritik af Forårspakken, som de fandt unødvendig og en dårlig måde at justere finanspolitikken på. De mente, der var risiko for, at det efter et par år kunne blive nødvendigt at bremse udviklingen igen, fordi der ellers ville være fare for en overophedning af økonomien og den form for go-and-stop økonomisk politik kunne de ikke anbefale. Finansminister Thor Pedersen afviste blankt kritikken med henvisning til, at den danske økonomi var kernesund, der var overskud og statsgælden blev afviklet planmæssigt. Regeringen havde generobret initiativet.

Det lykkedes også for en kort stund for Centrum-Demokraterne, om ikke at generobre initiativet, så dog at få medieomtale. Siden valgnederlaget i november 2001 havde partiet været praktisk taget usynligt og fristet en skæbne på den forkerte side af spærre-

grænsen. I et forsøg på at rette op på det bød partileder Mimi Jakobsen i februar den tidligere venstremand og borgmester i Farum Peter Brixtofte velkommen som medlem af partiet. Godkendelsen af hans medlemskab havde været behandlet to gange i efteråret 2003 i partiets forretningsudvalg og begge gange med negativt resultat. Alligevel fik Mimi Jakobsen spørgsmålet sat på hovedbestyrelsens dagsorden i begyndelsen af februar 2004. Her stemte 17 for og 6 imod hans optagelse som medlem. Hun afviste beskyldninger fra ledende tillidsfolk for at have gennemført et kup. Hun pointerede, at Peter Brixtofte ikke ville blive opstillet som kandidat for partiet, før straffesagen mod ham var afsluttet, ligesom han ikke skulle repræsentere partiet i Folketinget, men fortsætte som løsgænger. Selv begrundede Peter Brixtofte, at han efter 38 år ikke længere ville være medlem af Venstre, fordi det havde udviklet sig til et nationalistisk parti styret af spindoktorer og meningsmålinger, og hvis politiske flagskib, skattestopet, han karakteriserede som et tankestop. I Venstre var det svært at skjule glæden over hans udmeldelse. Effekten af hans partiskifte blev, at Centrum-Demokraterne i en enkelt måned i enkelte meningsmålinger kom over spærregrænsen.

Efter det var besluttet i USA og England at lade uafhængige kommissioner undersøge grundlaget for at gå i krig i Irak pressede oppositionen til venstre for regeringen endnu en gang på for at få gennemført en tilsvarende undersøgelse i Danmark. Det blev atter konsekvent afvist af statsminister Anders Fogh Rasmussen med den begrundelse, at den danske beslutning var blevet truffet på grundlag af fuldstændig åbne kilder og tilgængeligt materiale, hvorfor der ikke var noget at undersøge. Den høring, der i efteråret 2003 var opnået enighed om at afholde, fandt sted den 24. marts uden at der fremkom nye informationer eller blev føjet noget nyt til de velkendte standpunkter.

Det skete derimod den 14. april, da den fyrede medarbejder i Forsvarets Efterretningstjeneste Frank Søholm Grevil trådte offentligt frem og påstod, at regeringen havde talt mod bedre vidende, når den før krigen mod Irak hævdede, at Irak besad masseødelæggelsesvåben. Han var blevet fyret fra tjenesten og siden sigtet for at lække fortrolige rapporter til Berlingske Tidende, som siden den 22. februar havde boret i sagen. Det var Grevils opfattelse, at Forsvarets Efterretningstjenestes trusselsvurderinger, som han selv havde været med til at skrive, ikke kunne tages til indtægt for, at Irak besad sådanne våben.

Statsminister Anders Fogh Rasmussen afviste fuldstændig anklagerne om, at han skulle have negligeret rapporterne fra efterretningstjenesten og bevidst vildledt den danske befolkning. Påstand stod mod påstand. Dansk Folkeparti støttede statsministeren, mens Socialdemokraternes politiske ordfører Frank Jensen stillede spørgsmålstegn ved, om statsministeren havde overtrådt ministeransvarlighedsloven. Det var tungt skyts at bringe ind i debatten. Kravet om en uvildig undersøgelse forstærkedes.

Den 15. april meddelte statsministeren, at han havde bedt forsvarsministeren om at afklassificere efterretningstjenestens vurdering af Iraks rådighed over masseødelæggelsesvåben i perioden op til iværksættelsen af den militære aktion. Hans begrundelse var, at der nu var opstået en ganske ekstraordinær situation, hvor der blev rejst tvivl om regeringens troværdighed. Herefter genoptog han sin ferie i Frankrig. Samme dag modtog forsvarsminister Svend Aage Jensby en klage fra formanden for Folketingets Kontroludvalg Jan Trøjborg, Socialdemokratiet, og Anne Bastrup, Socialistisk Folkeparti, i anledning af hans udtalelser til TV2 den 14. april. Her havde han sagt, at medlemmerne af Kontroludvalget efter at have haft lejlighed til på et møde den 15. marts at gennemlæse rapporter ikke havde rejst spørgsmål om, at rege-

ringen ikke havde håndteret informationerne fuldstændig korrekt.

Dermed var en ny sag åbnet. Udvalget vedrørende Efterretningstjenesterne har til opgave at kontrollere om Politiets Efterretnings-tjeneste og Forsvarets Efterretningstjeneste overholder loven. Det består af fem folketingsmedlemmer og er omgærdet med den største grad af hemmelighed. Tid og sted for dets møder offentliggøres ikke, medlemmerne må ikke medtage noget som helst materiale fra udvalgmøderne – alt, også personlige notater, låses inde i et pengeskab – og medlemmerne er pålagt den strengeste tavshedspligt. Det, som Jan Trøjborg og Anne Bastrup klagede over, var, at ministeren med sine udtalelser netop havde brudt denne tavshedspligt og at de af selvsamme grund ikke havde mulighed for at tage til genmæle.

I et svar den 15. april skrev han, at han kunne forstå, at hans udtalelser var blevet opfattet, som om han havde refereret fra møderne i udvalget, hvilket bestemt ikke havde været hensigten, ligesom det heller ikke havde været meningen at tage udvalgets medlemmer til indtægt for deres holdninger til spørgsmålet om en eventuelt undersøgelse af grundlaget for den danske deltagelse i den militære aktion mod Irak. Selv ville han ikke kalde det en egentlig undskyldning, men snarere en præcisering. Desuden var han ikke overbevist om, at han som minister var omfattet af tavshedspligten. Det satte han sit ministeriums jurister til at undersøge, mens Socialdemokraterne bad Justitsministeriet til at undersøge det samme.

Den 19. april blev de hemmelige rapporter offentliggjort, uden at det rykkede ved fronterne. Regeringen mente sig helt og fuldt renset og blev støttet heri af Dansk Folkeparti. Den øvrige opposition fandt, at regeringen manipulerede og erklærede, at den ville gennemføre en uvildig undersøgelse, når den fik regeringsmagten. I bund og grund handlede

det nu alene om at bearbejde den offentlige mening på en sådan måde, at man selv bevarede troværdigheden og fik skabt tvivl om modpartens. Begrebet troværdighed blev atter gjort til et selvstændigt punkt i den politiske konkurrence.

For forsvarsminister Svend Aage Jensby handlede det i særlig grad om at bevare troværdigheden ikke mindst i forhold til Dansk Folkeparti. Den 19. april havde statsministeren utvetydigt erklæret, at selvfølgelig var forsvarsministeren også omfattet af tavshedspligten, hvilket han som nævnt selv havde stillet sig tvivlende over for. I Folketingets spørgetid den 21. april skulle Svend Aage Jensby så svare på, om hans udtalelser fra mødet i Kontroludvalget var i strid med tavshedspligten. Hans svar var, at det, han havde sigtet til, alene var ytringer som led i den offentlige debat, og ikke hvad medlemmerne havde erfaret i Kontroludvalget. Han mente derfor ikke, at han havde refereret fra mødet i udvalget og dermed heller ikke, at han havde gjort sig skyldig i overtrædelse af tavshedspligten.

Det svar fandt Socialdemokraterne, Socialistisk Folkeparti og Det Radikale Venstre ganske utilfredsstillende, men hvad der var nok så afgørende, så undrede det Dansk Folkepartis næstformand Peter Skaarup. Han fandt det mærkeligt, at forsvarsministeren først beklagede, siden mente at han ikke var omfattet af tavshedspligten for nu at benægte, at han overhovedet havde refereret fra udvalget. Partiet ville ikke acceptere, hvis ministeren bevidst havde fortalt Folketinget en usandfærdighed. Derfor ville det til bunds i sagen.

Det ville der blive mulighed for, da Socialistisk Folkeparti havde anmodet om en forespørgselsdebat inden sommerferien. En sådan debat kunne munde ud i, at der blev stillet et mistillidsvotum, men dertil kom det ikke. Straks statsminister Anders Fogh Rasmussen den 23. april var landet efter sit

Besøg hos USA's præsident George W. Bush orienterede Svend Aage Jensby ham om, at han ønskede at træde ud af regeringen. Det ønske blev imødekommet. Svend Aage Jensbys egen begrundelse var, at han ikke ville belaste regeringen, at der også lå personlige grunde bag og i øvrigt, at »nok var nok«.

Realpolitisk var der ikke meget andet for forsvarsministeren at gøre. Oppositionen til venstre for regeringen arbejdede på en ministerstorm. Her ville det være afgørende om Dansk Folkeparti ville deltage i en sådan. Den 23. april havde det stillet seks detaljerede spørgsmål til regeringen om forsvarsministerens håndtering af de fortrolige oplysninger. Det var et klart indicium på, at sagen ville trække i langdrag, påkalde sig megen offentlig opmærksomhed og i øvrigt være til skade for de igangværende forhandlinger om et nyt forsvarsforlig, hvor forsvarsministeren kunne blive mistænkt for at give indrømmelser til Dansk Folkeparti for at redde hans politiske liv. Hvis det fra Dansk Folkepartis side således havde været hensigten at bruge sagen til at optimere sin indflydelse på forsvarsforhandlingerne, var den taktik hermed skudt i sænk, for nu at blive i den militære terminologi.

Med Svend Aage Jensbys afgang skete det første ministerskifte i regeringen Fogh Rasmussen. Modsat sine forgængere i embedet havde regeringschefen ikke gennemført en eneste ministerudskiftning. Ministerrokade var efter hans opfattelse udtryk for en defensiv handling, og det indtryk havde fæstnet sig, at jo mere kritik en minister blev udsat for, desto sikrere sad vedkommende på taburetten.

Ny forsvarsminister blev den i november 2001 nyindvalgte 41-årige venstremand og næstformand i Folketingets Forsvarsudvalg Søren Gade. Det blev nu hans opgave at lede de vanskelige forhandlinger om et nyt forsvarsforlig. Han blev generelt meget positivt modtaget og det var socialdemokraten Jan

Trøjborgs vurdering, at ministerskiftet kunne skabe ny luft og lette forhandlingerne, hvor klimaet mellem regeringen og Socialdemokraterne efterhånden var blevet noget anstrengt.

Regeringen havde præsenteret sit udspil den 10. marts. Grundidéen var, at mobiliseringsforsvaret skulle nedlægges og omlægges til et totalforsvar, og at forsvaret skulle struktureres og målrettes til internationale aktioner og hjemligt beredskab mod terror. Dette var der bred enighed om. De væsentligste knaster var, at Dansk Folkeparti og Kristendemokraterne ville have en længere værnepligtstid, end de tre måneder regeringen havde foreslået, men de støttede anskaffelsen af tre ubåde til omkring 4 milliarder kroner. Det var Socialdemokraterne og Det Radikale Venstre imod, ligesom de var imod en bevarelse af værnepligten. Den skulle erstattes med frivillighed. Endelig var Dansk Folkeparti imod de foreslåede besparelser på omkring 300 millioner kroner på hjemmeværnet, hvor Socialdemokraterne og de radikale ønskede større besparelser og væsentlige strukturændringer.

Den 10. juni indgik Venstre, De Konservative, Socialdemokraterne, Det Radikale Venstre, Dansk Folkeparti og Kristendemokraterne et nyt femårigt forlig med en beløbsramme på godt 19 milliarder kroner årligt. Forliget indebar, at den kolde krigs mobiliseringsforsvar blev erstattet af et nyt totalforsvar. Strukturen slankedes og effektiviseredes ved en række sammenlægninger og flytninger. Det internationale engagement blev opprioriteret og den internationale indsatsstyrke blev fordoblet fra 1.000 mand til 2.000 mand. I stedet for nye ubåde skulle der købes et Hercules transportfly, fire marinehelikoptere og tre patruljeskibe. Værnepligten nedsattes til fire måneder, men således at den kun aktiveredes, hvis der ikke meldte sig frivillige nok. Hjemmeværnet bevarede en selvstændig kommando, men skulle målret-

tes mod totalforsvaret og samtænkes med det statslige redningsberedskab inden for en bevilling, der var reduceret med omkring 300 millioner kroner.

Det var et af de klassiske brede forlig, hvor alle erklærede sig endog særdeles tilfredse med resultatet. Ud over selve det faktum, at der blev sluttet et bredt forlig, var det politisk væsentligste, at Dansk Folkeparti for første gang deltog i et forsvarsforlig. Hermed kunne partiet føje endnu et politikområde til den efterhånden lange liste over områder, som det ville få varig indflydelse på, og det var det, der var afgørende for, at det accepterede at gå med, selvom det kun havde opnået meget beskedne indrømmelser. Dernæst var hverken Socialdemokraterne eller Det Radikale Venstre interesserede i at stå udenfor. Dels fik de så væsentlige indrømmelser, at det sagtens kunne forsvares at gå i forlig med regeringen uanset de modsætninger, der var til regeringen på andre fronter. Dels var det en politisk umulig tanke, at de efter et eventuelt regeringsskifte skulle forhandle forsvar med Socialistisk Folkeparti og Enhedslisten.

Tre dage efter indgåelsen af forsvarsforliget blev der afholdt Europa-Parlamentsvalg den 13. juni. Mediernes opmærksomhed havde været helt og aldeles koncentreret om kronprins Frederiks bryllup med Mary Donaldson op til selve vielsen den 14. maj, men såmænd også i nogen tid efter. Danmarks deltagelse i europamesterskaberne i fodbold tog også sin del af opmærksomheden. I realiteten var der således kun mediefokus på valgkampen i knap to uger. Meningsmålinger i begyndelsen af juni viste da også, at et bekymrende stort antal vælgere slet ikke var klar over, at der skulle afholdes valg og en meget stor del af vælgerne kunne ikke nævne bare et enkelt navn på en af de 142 kandidater, der opstillede. Da det derudover var første gang, der blev afholdt valg på en søndag, og der derfor ingen erfaring var for, hvorledes det ville påvirke stemmeprocenten, ja så blev spørgs-

målet om interessen for valget og stemmeprocentens størrelse et selvstændigt tema i valgkampen.

Men uanset hvor ofte det blev pointeret, at Europaparlamentet havde fået flere kompetencer og øget indflydelse på lovgivningsprocessen i EU, og dermed påvirkede vælgernes hverdag, så syntes det ikke at ændre på interessen. Der var heller ikke et enkelt eller to temaer, der for alvor kunne mobilisere vælgerne. Helt på linie med den sidste valgkamp i 1999 indtog snyd og bedrag i EU, rejsegodtgørelser, parlamentarisk løn, deres fraværspcent i møderne i parlamentet, EU-bureaukratiet osv den sædvanlig rolle. Desuden indgik Tyrkiets fremtidige tilknytning til EU, øget miljøindsats, ændringer i landbrugsstøtteordningerne og holdningen for eller imod den nye forfatningstraktat i debatten.

Da meningsmålinger op til kampagnes begyndelse havde vist en helt utvetydig tilslutning til Danmarks fortsatte medlemskab af EU, havde »for eller imod EU« temaet ikke den samme placering, som det havde haft ved de foregående Europa-Parlamentsvalg. De havde fundet sted ikke så lang tid efter, der havde været afholdt en folkeafstemning, hvor modsætningerne jo i sagens natur blev mobiliseret og trukket skarpt op, da de alene handlede om et ja eller et nej. Nu var der gået fire år siden folkeafstemningen om tilslutningen til euroen. Derfor ligger en af forklaringerne på valgets udfald netop i det forhold, at det for mange vælgeres vedkommende mere blev deres almindelig politiske orientering, der afgjorde, hvor de satte deres kryds, end det blev et for eller imod EU. Det skadede JuniBevægelsen-Mod Union og Folkebevægelsen mod EU, ligesom det også var til ugunst for dem, at valgkampen blev så kort. Derved kunne de ikke, som tidligere, nå at rette op på det dårlige udgangspunkt de havde i kraft af blandt andet den manglende daglige medieomtale, noget en længere valgkamp erfaringsmæssigt havde kompenseret for.

På grund af udvidelsen af EU den 1. maj med ti nye medlemslande var den danske repræsentation i Europaparlamentet sat ned fra 16 til 14 mandater ud af de 732 mandater, der i alt var til fordeling blandt de 25 lande. Det var dermed på forhånd givet, at nogle af listerne ville miste mandater. Optællingen søndag aften viste, at valgdeltagelsen blev lidt lavere end i 1999, nemlig 47,9 (se tabel 1). Gennemsnittet i de 25 EU-lande blev 45,3 procent.

JuniBevægelsen-Mod Union tabte to mandater og Folkebevægelsen mod EU bevarede med nød og næppe det ene mandat. Tilsammen fik de og Dansk Folkeparti, de egentlige unionsmodstandere, 21 procent af stemmerne, en tilbagegang i forhold til 1999 på otte procentpoint. Med Margrete Aukens valg – hun fik knap 74.000 stemmer, hvilket var mere end dobbelt så meget som skeptikeren Pernille Frahm – var den unionsmodstand, Socialistisk Folkeparti hidtil havde stået for, blevet svækket, et forhold der blev yderligere markeret ved at Margrete Aukens imod et snævert flertal (19 mod 18) i partiets hovedbestyrelse valgte at tilslutte sig De Grønne i Europa-Parlamentet i stedet for som hidtil GUE, Den Europæiske Venstrefløjs Fællesgruppe. Alt i alt var et af valgets klare resultater altså, at unionsmodstanden var blevet markant svækket.

I en række af de andre EU-lande led regeringspartierne nederlag. Valgresultatet blev derfor tolket som vælgernes dom over den siddende regering. Det var der næppe basis for at gøre i Danmark. Ganske vist tabte det ene af regeringspartierne, Venstre, to mandater, og Socialdemokratiet vandt to, men Venstres tab kan i høj grad tilskrives, at partiets liste ikke indeholdt kandidater, der var kendt fra den hjemlige politiske scene. Kendthed i offentligheden har erfaringsmæssigt vist sig at være nok så afgørende. Personlige stemmer spiller nemlig en meget stor rolle, fordi Danmark ved Europa-Parlamentsvalg udgør

en stor valgkreds. *Hele 82 procent af de afgivne gyldige stemmer var personlige stemmer.*

Socialdemokraternes fremgang var et klart bevis på deres betydning. Med et rekordstort stemmetal på ikke mindre end 408.000 personlige stemmer tegnede den forhenværende statsminister Poul Nyrup Rasmussen sig nemlig for hele 66 procent af partiets samlede antal stemmer (se tabel 2). Ud over at han var kendt af mange, var den store tilslutning givetvis også udtryk for en sympatitilkendegivelse ovenpå det, han havde været udsat for i forbindelse med formandsskiftet i 2002. Tidligere statsminister Poul Schlüter havde oplevet en tilsvarende succes, da han stillede op i 1994, hvor han fik knap 250.000 stemmer, efter han havde måttet træde tilbage i 1993 på grund af Tamil-sagen.

Det vil derfor være en overfortolkning, at tage de to partiers resultater som udtryk for en tilslutning eller mangel på samme til deres generelle politik og dermed tillægge resultatet direkte indenrigspolitisk betydning. Indirekte havde resultatet selvfølgelig en psykologisk virkning på deres respektive partiorganisationer og tillidsfolk. Det er som bekendt mere opløftende at arbejde videre på grundlag af sejr end nederlag.

I og med at JuniBevægelsen – Mod Union og Folkebevægelsen mod EU ikke opstillede, når der blev afholdt folketingsvalg, havde Danmark hidtil haft to partisystemer, ét der var i funktion, når der var europavalg, og ét når der var folketingsvalg. Ved de tidligere Europa-Parlamentsvalg havde de to lister tilsammen formået at få støtte fra omkring 20 til 25 procent af vælgerne. Den støtte var nu blevet reduceret til 14 procent. Det vigtigste resultat af valget var derfor, at der var skabt en langt bedre overensstemmelse mellem den partipolitiske fordeling i Folketinget og den danske repræsentation i Europa-Parlamentet, end det hidtil havde været tilfældet. Ja – nej

problematikken var blevet svækket i forhold til en stillingtagen ud fra de almindelige partipolitiske skillelinjer.

Det så afgjort mest vidtrækkende og betydningsfulde politiske projekt i dette halvår var forhandlingerne om en fuldstændig omstrukturering af det kommunale og amtskommunale danmarkskort. Det er et så komplekst og omfattende område fyldt med krydsende interesser og kompetencer de forskellige instanser og niveauer imellem, at en bare nogenlunde dækkende redegørelse for selve indholdet i forhandlingsforløbet er umuligt inden for denne kroniks rammer. Kun enkelte af de centrale konfliktpunkter kan behandles.

Den 9. januar præsenterede den af regeringen den 1. oktober 2002 nedsatte Strukturkommission sin 1.300 siders store rapport på et stormøde i Vejle med over 1.000 kommunale repræsentanter og fuld mediedækning. Det helt afgørende budskab i rapporten var, at der skulle gennemføres én samlet reform, og at det var uomgængeligt, at der blev skabt større enheder. Amterne skulle nedlægges, og i stedet skulle der oprettes et mindre antal regioner og de eksisterende 271 kommuner sammenlægges, så kommunestørrelsen kom op på omkring 30.000 indbyggere. Der skulle gennemføres omfattende opgaveflytninger mellem de forskellige forvaltningsenheder således, at løsningen af sammenhængende opgaver blev samlet i et forvaltningsled. Kommissionen fremlagde fem forskellige modeller. Regeringen ønskede ikke på dette tidspunkt at tilkendegive, hvilken model eller kombination af modeller den foretrak. Der skulle først gennemføres en høringsfase og offentlig debat. Derefter ville den komme med sit forhandlingsudspil.

Det skete den 27. april. Amterne skulle nedlægges og erstattes af fem sygehusregioner. De skulle styres af folkevalgte politikere, som ikke fik ret til at udskrive skat. Finansi-

eringen skulle ske ved, at staten opkrævede et sundhedsbidrag og regionerne ville få et bloktilskud og et aktivitetsafhængigt tilskud fra staten og et tilskud fra kommunerne i regionen. Som hovedregel skulle kommunerne gennem frivillige aftaler indgået inden udgangen af året op på mindst 30.000 indbyggere. Mindre, men bæredygtige kommuner kunne dog fortsætte, hvis de indgik forpligtende samarbejder med andre kommuner. Hermed var der åbnet en kattelem for de mindre kommuner, som mange erklærede at ville benytte. Beskæftigelsesindsatsen for både dagpenge- og kontanthjælpsmodtagere skulle samles i kommunale jobcentre, dog således at staten overvågede og lagde rammer for indsatsen. Kommunerne ville få hovedansvaret for svage grupper, for specialundervisning, for den lokale erhvervsindsats og for plan-, natur- og miljøopgaver. Staten skulle udstikke de overordnede rammer for plan-, natur- og miljøopgaver. Skatteligningen skulle ligge i staten og de almene gymnasier skulle omdannes til selvejende institutioner under statslig kontrol. Endelig skal det nævnes, at der skulle oprettes to kollektive trafikråd i provinsen og et i hovedstadsområdet, der skulle samordne den kollektive trafik.

Dansk Folkeparti erklærede sig i det store og hele tilfreds med udspillet, især fordi katten var indarbejdet. Regeringen havde derfor i realiteten flertal for udspillet. Statsminister Anders Fogh Rasmussen lagde dog meget stor vægt på, at der stod et bredt flertal bag en så omfattende reform. Og det kunne det komme til at knibe gevaldigt med vurderet ud fra de første reaktioner fra Socialdemokraterne, Det Radikale Venstre og Socialistisk Folkeparti, som i øvrigt besluttede at de i de videre forhandlinger ville forhandle sammen. De vigtigste af deres ønsker var, at regionerne fik ansvaret for flere opgaver end blot sygehusene, at regionerne fik skatteudskrivningsret og at beskæftigelsesområdet ikke blev et kommunalt anliggende.

Den 16. maj fik den socialdemokratiske partitop fra sit kommunale bagland opbakning til at følge en hård kurs i forhandlingerne. Partiet krævede blandt andet, at regionerne fik ansvaret for flere opgaver end blot sygehusene, at regionerne fik skatteudskrivningsret og at beskæftigelsesområdet ikke blev et kommunalt anliggende.

Den 25. maj forlod de tre partier forhandlingerne med indenrigsminister Lars Løkke Rasmussen. De ville ikke acceptere de betingelser regeringen havde opstillet for de videre forhandlinger: Kun fem regioner, ingen skatteudskrivningsret til regionerne og ud over sygehusene kun få ekstraopgaver af koordinerende art til regionerne. Det lignede et gedigent sammenbrud. De tre partiers vurdering var, at regeringen ikke havde styrke til at slutte et forlig alene med Dansk Folkeparti. Dertil var presset fra deres kommunale bagland for et bredt forlig for stærkt. Det samme pres blev de tre oppositionspartier dog også udsat for fra deres baglande. Desuden ytrede flere folketingsmedlemmer fra både Venstre og Socialdemokraterne modstand mod et smalt forlig. Muligheden for, at regeringen for en stund skrinlagde hele reformen, blev afvist af statsministeren. Han erklærede, at hvis ikke Socialdemokraterne rykkede sig, ville reformen blive gennemført med Dansk Folkeparti samtidig med, at han med nogle imødekomende vendinger dog kraftigt opfordrede de tre partier til at genoptage forhandlingerne.

Regeringen fortsatte således forhandlingerne alene med Dansk Folkeparti ud fra devisen: Hellere smalt og godt end bredt og dårligt. Nervekrigen var i gang. Borgmestre af alle partifarver pressede på for at få et bredt forlig. På det ugentlige pressemøde den 1. juni erklærede Anders Fogh Rasmussen, at regeringen var parat til at strække sig langt for at få en bred aftale, og at man ikke ville komme ud af stedet, hvis alle mødte op med ultimative krav. Den udtalelse blev positivt modta-

get, især af Det radikale Venstre, som arbejdede for at bryde dødvandet. Den 2. juni inviterede regeringen Socialdemokraterne og Det Radikale Venstre, men ikke Socialistisk Folkeparti, til en forhandling den 4. juni, en invitation som de modtog. Alene det forhold, at mødet blev afholdt, affødte en forsigtig optimisme. Parterne var enige om at stoppe den offentlig polemik og holde pressen på afstand, mens de prøvede at finde løsninger på de modsætninger, som stadig var de samme.

Den 12. juni bragte pressen forlydender om, at der var udsigt til et bredt forlig byggende på fem regioner, der ville få mulighed for i begrænset omfang selv at påvirke egne indtægter, at kommunerne ikke skulle have ansvaret for hele beskæftigelsesområdet, og at regionerne ikke kun skulle have ansvaret for sygehusene, men også for driftsopgaver inden for blandt andet miljø, kollektiv trafik, planlægning, erhvervsudvikling samt dele af social- og handicapområdet. Indenrigsminister Lars Løkke Rasmussen erkendte, at den nye ramme for en kommunalreform afveg en del fra regeringens oprindelige plan, og Socialdemokraternes kommunalpolitiske ordfører Ole Stavad mente, at der tegnede sig et kompromis med spændende muligheder.

Det kom derfor som en overraskelse for offentligheden, da forhandlingerne uigenkaldeligt brød sammen den 17. juni. Socialdemokraterne og Det Radikale Venstre forlod forhandlingerne med den begrundelse, at der var for stor usikkerhed om de økonomiske konsekvenser af reformen for de enkelte kommuner og borgerne, og at regeringen trods gentagne opfordringer havde afvist at fremlægge beregninger på, hvad der ville ske, når kommunerne skulle stå med hele ansvaret, herunder også det økonomiske, for social- og handicapområdet. Regeringspartierne fandt, at de havde imødekommet Socialdemokraterne meget langt, at det var jordens dårligste undskyldning, og at bruddet derfor alene skyldtes taktiske grunde.

Herefter forhandlede regeringen videre med Dansk Folkeparti og den 24. juni var aftalen om en af de største reformer af den offentlige sektor i de senere årtier på plads. Den 89 sider lange aftale skal ikke refereres her, blot skal det nævnes, at landet blev delt op i fem regioner med regionshovedstæder i Aalborg, Viborg, Vejle, Sorø og Hillerød, at kun kommuner og stat kunne opkræve skat, at der skete en massiv overflytning af opgaver til kommunerne, at kommunerne anbefalede gennem frivillige sammenlægninger at få en størrelse på mindst 30.000 indbyggere, men at mindre kommuner godt kunne få lov at bestå dog således, at var der under 20.000 indbyggere skulle kommunen indgå forpligtende samarbejder med nabokommuner om at løse en række opgaver.

Ved præsentationen af aftalen inviterede indenrigsminister Lars Løkke Rasmussen Socialdemokraterne og Det Radikale Venstre til at tilslutte sig aftalen, hvilket de selvfølgelig afslog. Tværtimod varslede de, at de ville lave aftalen om på grundlæggende punkter, hvis de fik flertal hertil efter næste valg. Begge parter forsøgte helt konventionelt at placere ansvaret for sammenbruddet hos den anden. Forligspartierne fandt, at det alene var taktiske hensyn der gjorde, at der ikke kunne opnås et bredt forlig. Og det kan da heller ikke afvises at have spillet ind. Med udsigten til et valg i løbet af det næste årstid eller så kunne regeringsalternativet nu stå friere og føre en hårdere oppositionspolitik, når de omkring 100 følgelove skulle behandles i Folketinget i løbet af efteråret. Det kunne støtte den kritik, som altid vil fremkomme fra de mange interessenter og organisationer, når en så omfattende reform skal implementeres, og derved kontinuerligt udstille svaghederne i regeringens politik.

Regeringen blev beskyldt for at føre blokpolitik. Og det kan da heller ikke afvises, at det har haft en ikke ringe indflydelse på regeringens villighed til at give substantielle ind-

rømmelser, når den har kunnet forhandle ud fra visheden om, at dens oprindelige udspil havde fået klar støtte fra Dansk Folkeparti.

Hvorom alting er, så er den enkleste og rigtige tolkning af resultatet, at der simpelthen var en for stor reel og ærlig politisk uenighed til, at et bredt forlig kunne nås. Den politiske afstand var ganske enkelt for stor mellem regeringen og dens støtteparti og så oppositionen til venstre for den. Strukturreformen var ikke blot et forlig på linie med alle andre forlig. Det var en grundlæggende ændring af strukturen i den offentlige sektor og af opgavefordelingen i velfærdsstaten, som rakte langt ud i fremtiden. Det gjorde det ekstra vanskeligt for alle parter at give køb på deres fundamentale politiske synspunkter. Reformen blev nu gennemført alene af partierne til højre for midten, fordi de politisk stod hinanden nærmere, og fordi Dansk Folkeparti derved igen opnåede at få varig indflydelse på et omfattende forlig med langsigtede konsekvenser.

Konfliktlinjen i dansk politik blev kort og godt tegnet skarpt op. Dette, sammen med Socialdemokraternes og Det Radikale Venstres trussel – eller løfte om man vil – om på grundlæggende områder at ændre reformen, markerede et skift i den parlamentariske kultur i den forstand, at netop så brede og grundlæggende reformer af det danske samfund, som der her var tale om, skulle hvile på et bredt flertal hen over midten og ikke være underkastet skiftende flertals ønsker.

Halvåret sluttede således med en meget stærk demonstration af betydningen af det magtskifte, der var indtrådt ved valget i 2001.

Manuskriptet afsluttet den 22.7.2004

Tabel 1. Europa-Parlamentsvalg 1984-2004. Partiernes relative stemmefordeling. Mandattal i parentes.

	1984	1989	1994	1999	2004
SD	19,5 (3)	23,3 (4)	15,8 (3)	16,5 (3)	32,6 (5)
RV	3,1 (0)	2,8 (0)	8,5 (1)	9,1 (1)	6,4 (1)
KF	20,8 (4)	13,3 (2)	17,7 (3)	8,5 (1)	11,3 (1)
CD	6,6 (1)	8,0 (2)	0,9 (0)	3,5 (0)	
SF	9,2 (2)	9,1 (1)	8,6 (1)	7,1 (1)	7,9 (1)
JuniBev.		(3)*	15,2 (2)	16,1 (3)	9,1 (1)
Folkebev.	20,8 (4)	18,9 (4/1)*	10,3 (2)	7,3 (1)	5,2 (1)
DF		0		5,8 (1)	6,8 (1)
KRF/KD	2,8 (0)	2,7 (0)	1,1 (0)	2,0 (0)	1,3 (0)
V	12,4 (2)	16,3 (3)	18,9 (4)	23,4 (5)	19,4 (3)
FRP	3,5 (0)	5,3 (0)	2,9 (0)	0,7 (0)	
Valgdeltagelse	52,4	46,2	52,9	50,5	47,9

Valgforbund var indgået mellem: JuniBevægelsen og Folkebevægelsen mod EU; Socialdemokratiet og Socialistisk Folkeparti; Venstre og De Konservative; Det Radikale Venstre og Kristendemokraterne.

Tabel 2. De valgte kandidater ved Europa-Parlamentsvalget 13. juni 2004

Navn	Parti	Personlige stemmer	% af partiets samlede stemmetal
Poul Nyrup Rasmussen	S	407.966	66
Gitte Seeberg	K	125.436	58
Karin Riis-Jørgensen	V	91.3	48
Henrik Dam Kristensen	S	91.232	15
Jens-Peter Bonde	JuniBev.	75.363	44
Margrete Auken	SF	73.709	49
Anders Samuelsen	RV	60.458	50
Mogens Camre	DF	53.714	42
Niels Busk	V	44.575	12
Anne E. Jensen	V	42.914	12
Ole Krarup	Folkebev.	34.719	35
Britta Thomsen	S	12.756	2
Ole Christensen	S	10.460	2
Dan Jørgensen	S	10.430	2